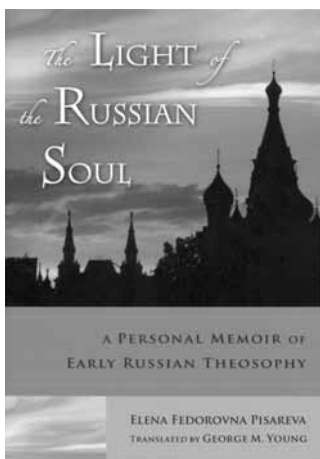

De in deze rubriek gerecenseerde boeken zijn voor uitleen beschikbaar in de Theosofische Bibliotheek te Amsterdam.

The Light of the Russian Soul, A personal Memoir of Early Russian Theosophy door Elena Fedorovna Pisareva, vertaald uit het Russisch door George M. Young, met index en bibliografie, bewerkt door en met een voorwoord van John Algeo, Quest Books TPH Wheaton, € 16,50.

Dit kleine mooie boekje is een historisch verslag van één van de oprichtsters van de Russische afdeling van de Theosophical Society (hierna: TS) in 1908. Het beslaat het tijdperk tussen 1901 en 1921. In 1921 moesten de schrijfster en haar naaste medewerksters Rusland ontvluchten omdat de TS door

het bolsjewisme verboden werd. De vrouwen die zich totaal in dienst stelden van de theosofische leringen waren: Nina Gernet, Elena Pisareva, Tsetselia Gemboldt en de legendarische Anna Kamensky. Het is vooral de naam van Anna Kamensky die je nu nog hoort of waarvan nu nog artikelen worden aangehaald, (zoals het artikel van haar hand in deze *Theosofia*). Eindelijk kunnen we lezen waarom dat zo is.

John Algeo geeft in zijn voorwoord een historisch overzicht van het ontstaan van dit boekje, een soort dagboek van Elena Pisareva. Waar haar originele manuscript nu is is onbekend, maar Nikolai Reinke schreef het over toen hij redacteur was van het Russische blad *Alba*. Dat blad werd tijdens de twintiger jaren van de vorige eeuw uitgegeven in Boston. De Amerikaanse theosofische archieven kregen deze copie van Pisareva's dagboek in handen, waarschijnlijk door Boris de Zirkoff.

Theosofie kon pas laat in Rusland worden gebracht om twee redenen: de gevormachtigde in alle religieuze zaken van Rusland verbood al de publicaties die ingingen tegen de dogma's van de orthodoxe kerk, tot hij stierf in 1907; de tweede reden lag in het feit dat Helena Petrovna Blavatsky, die bijna haar hele leven buiten Rusland had doorgebracht, vrijwel onbe-

kend was in Rusland zelf. Daar kwam bij dat de informatie die wel over haar beschikbaar was werd aangegeven in het boek *A Modern Priestess of Isis* van Vsevolod Solovyov. Hij was een persoonlijke vijand van HPB en beschreef haar als een charlatan en een avonturierster.

De publicatie van een vertaling van *De stem van de stilte* in 1906, met een voorwoord van de vertaalster Elena Pisareva, bracht daar verandering in.

Nina Konstantinova Gernet kunnen we zien als de pionier voor de TS in Rusland, omdat ze veel in het buitenland reisde en naar theosofische congressen ging waarbij zij kennis maakte met Annie Besant. Ze smokkelde theosofische literatuur naar Rusland en verborg die in het huis van een vriendin: Anna Kamensky. Anna Kamensky gaf Franse les en had geen tijd om de boeken te lezen, totdat ze op een dag viel en haar been brak. Dat besliste het lot voor de theosofie in Rusland. Ze pakte het boek boven op de stapel theosofische literatuur en dat was *In the Outer Court* van Annie Besant. Ze zei daarover dat vóór haar ogen een sluier werd verscheurd, ze zag het hele pad van de mensheid en de bedoeling van al het lijden. Nina Gernet werd lid van de Engelse afdeling en ging in 1902 naar Londen om kennis te maken met Annie Besant. Elena Pisareva ontmoette

B o e k & p e r i o d i e k

Annie Besant in Berlijn en op de terugreis naar huis leerde zij Anna Kamensky en haar medewerkster Tsetselia Gelmboldt kennen in St. Petersburg. Dat resulteerde in een hechte samenwerking.

In 1906 publiceerde de groep werkers *Licht op het pad*, en in 1908 konden zij eindelijk een officieel erkende afdeling van de TS in Rusland oprichten, waarvan Anna Kamensky de eerste voorzitter (General Secretary) werd. Dit proces ging gepaard met ondervragingen door de autoriteiten, omdat Rusland pas na de oorlog met Japan (1904 – 1905) vrijheid van meningsuiting en van religie kreeg. Ook het verbod op samenkomsten, anders dan voor politieke doeleinden, werd toen opgeheven.

Er volgt een bloeiende periode voor de Russische afdeling met daarin onder andere hun samenwerking met Tolstoi, die een theosofische cursus volgde en die hun blad *The Theosophical Herald* las. De eerste vijandigheden, de voorlopers van de komende Russische revolutie van 1917, begonnen al in 1912. Anna Kamensky werd voor het gerecht gedaagd als uitgever van de 'godslasterende' *Theosophical Herald*. Door haar welbespraaktheid en haar

buitengewone kalmte onder alle omstandigheden, werd zij vrijgesproken. Geregelde onderzoeken door de geheime politie volgden elkaar op. De vrouwen gingen echter door en richtten tijdens de eerste wereldoorlog een Order of Service op. Zij werkten in hospitalen, breiden warme kleding, lazen voor bij de gewonden en deden allerlei Rode Kruis werk. Hun theosofische initiatieven gingen, zelfs bij al dat werk, gewoon door.

Helaas werd in 1918 het theosofische werk verboden en in november 1918 kwamen alle leden in Rusland voor het laatst bij elkaar. Na herhaaldelijk te zijn opgepakt en ondervraagd en na veel pogingen om toch op de een of andere manier door te gaan, zat er niets anders meer op dan te vluchten. Anna Kamensky en Tsetselia Gelmboldt vluchtten begin juni 1921 door de moerassen en wouden van noordwest Rusland naar Finland. Die tocht wordt beschreven in het boek. Elena Pisareva vluchtte in 1922 naar Italië.

Zij bleven doorgaan met hun theosofische werk en richtten *The Russian Theosophical Society Abroad* op, met het hoofdkantoor in Zwitserland, onder leiding

van Anna Kamensky. Anna Kamensky, Tsetselia Gelmboldt en Elena Pisareva gaven nooit op. Het theosofische werk was hun leven. Het boeiende verslag van Elena Pisareva over hun avontuurlijke pionierswerk kan ons niet alleen inspireren tot doorzettingsvermogen, maar vooral ook tot creativiteit en vertrouwen door van alle omstandigheden te leren om beter door te kunnen gaan.

De titel van het boek: *The Light of the Russian Soul* slaat op de psychologische kwaliteiten van de Russische ziel. Russen delen met de oosterse mens en speciaal met de mensen in India hun innerlijke wereld die gebaseerd is op een religieus beginsel. De eeuwige dingen en de stem van het geweten gaan vóór aardse bezittingen en persoonlijke omstandigheden. De vrouwen in dit boek trokken lieten zich niet weerhouden door hun soms schrijnende omstandigheden, ze vonden altijd wel een oplossing voor de materiële kant. Niet alleen historisch gezien, maar vooral ook met het oog op het inspirerende werk van de TS, geeft dit boekje een schat aan informatie, op een boeiende manier beschreven.

F.v.l.

Hoe de stof de geest kreeg, de evolutie van het ik, door Arie Bos, met een voorwoord door Pim van Lommel. Uitgeverij Christoffor. Zeist ISBN 978 90 6238 8547, €29,90.

De titel van dit boek zal iedereen aanspreken die bezig is met het onderzoeken van de werking van het bewustzijn. Hoezo: de stof die de geest kreeg? Is het niet de geest die de stof veroorzaakt? Nieuwsgierig ben je dan al, want hier is een boek, geschreven door een huisarts met een voorwoord van een cardioloog. Geschreven vanuit de medische wereld door mensen die dagelijks bezig zijn met 'de stof'. Maar waarschijnlijk niet alleen met die stof. Daar willen we dus meer van weten.

In zijn voorwoord schrijft Pim van Lommel (auteur van *Eindeloos bewustzijn*): 'Dit boek van Arie Bos is een zeer

grondig en uitvoerig verslag van zijn zoektocht naar fundamentele vragen en hij is daarbij niet over één nacht ijs gegaan. Wat is het leven en kunnen wij het ontstaan van het leven op onze aarde verklaren? ... En wat is dood? Hoe is de hele evolutie van de aarde met al zijn verschillende bewoners te verklaren, van eencelligen tot aan de mens?'

Theosofen zoeken de antwoorden in boeken als *De Geheime Leer*. De geest speelt daarin de hoofdrol. En nu hebben we een antroposoof die aan de andere kant is begonnen, bij de stof waar hij als arts dagelijks mee te maken heeft. Arie Bos geeft het zo aan in zijn proloog: 'Dit boek gaat over de relatie tussen stof en geest. Het is in de wetenschap gebruikelijk om de mens geheel te verklaren vanuit de stof. Anderen, de "spirituelen", zijn veelal uitsluitend geïnteresseerd in de geest die de stof naar zijn hand zou kunnen zetten. Beide benaderingen leiden uiteindelijk naar een eenzijdige kijk op het menselijk leven en de cultuur'. Arie Bos legt uit hoe hij verslaafd raakte aan wetenschapsbijlagen en wetenschappelijke tijdschriften toen hij in de tachtiger jaren in zijn Amsterdamse praktijk te maken kreeg met het verschijnsel 'aids' (acquired immune deficiency syndrome, verworven immuniteitsstoornis syndroom). Dat bracht een wetenschappelijke zoektocht over de hele wereld op gang

die zijn weerga niet kende. Een stroom van ontdekkingen op het gebied van immunologie en virologie was het resultaat. Maar er kwamen ook fundamentele vragen over de dood, over de rol van seks en over de zin van het leven.

Arie Bos begon zijn zoektocht naar de rol van de geest op het gebied van 'harde wetenschap' met als resultaat dit zeer uitgebreide, goed gedocumenteerde, buitengewone boek.

Het boek heeft vier delen: deel I *Het ontstaan van de mens*, deel II *Wat is het leven?*, deel III *De ontwikkeling van het bewustzijn* en deel IV *Het ontwaken van de geest*. Na deel I en II en in deel IV zijn drie intermezzo's ingelast waarin de schrijver verantwoordelijkheid aflegt over zijn bronnen.

Het is en blijft een wetenschappelijk boek en daar moet de lezer wel rekening mee houden. Vooral het tweede deel vraagt veel van de niet-medisch onderlegde lezer. Maar Arie Bos schrijft vlot en wil vooral dat de rode draad van het boek te volgen is. Zo staat er al op blz. 80: 'En dan kunnen we zien dat in de evolutie mechanismen zijn ingebouwd die doelgerichtheid mogelijk maken'. Zulke zinnen doen je doorzetten. Ook komen geregeld, zoals ook op blz. 35, de Stanza's uit *De Geheime Leer* voor je ogen zweven als je daar leest dat de verschillende ontdekte

mensentypen, zoals de homo habilis en de homo erectus, helemaal niet uit elkaar voortkwamen, maar grotendeels tegelijkertijd de aarde bevolkten. De gesuggereerde opvolging bestaat niet. Hoe- ra, denk je dan, stanza 3 van deel II.

Bovendien laat Arie Bos ieder hoofdstuk eindigen met een soort conclusie en hij geeft aan dat je er, als dat een stuk te ver voor je gaat, overheen kunt lezen en naar de conclusie kunt gaan. Hoe dat werkt zie je bijvoorbeeld in deel II hoofdstuk 4 dat begint met de kat van de kwantumfysicus Erwin Schrödinger en dat eindigt met de volgende conclusie: *'Het moet nu duidelijk zijn geworden dat een organisme alleen kan leven (aan stofwisseling doen en voortplanting) dankzij zijn ordening. Maar deze ordening is niet de ordening van een vliegtuig. De ordening van een organisme is een blauwdruk die voortdurend opnieuw wordt ingevuld en hersteld. Maar waar wordt die blauwdruk bewaard?'*

In hoofdstuk II van deel II, getiteld: *Wat is het leven?*, krijg je over de blauwdruk de volgende informatie van Newton, die in zijn *Optica* schreef over twee soorten licht, namelijk het fenomenale licht in natuurkundige zin en daarnaast het numenale of potentiële licht. Numen is Latijn voor 'godelijke of heilige aanwezigheid' die vooral in levende organismen

voorkomt en drager van de geest is. Ook de kerkvader Augustinus maakte verschil tussen lumen, het zichtbare licht, en lux, het wezen van licht, de weerspiegeling van zijn 'Maker'.

Er kan hier niet op alle boeiende uitspraken worden ingegaan, maar een paar aanhalingen kunnen misschien een globaal beeld geven van de omvangrijkheid van de behandelde materie.

Zo lezen we op blz. 193: *'De essentie van het leven is niet het DNA. De essentie vinden we in dat wat er met het DNA gebeurt, hoe het wordt afgelezen. Dat wordt door de cel bepaald. En wat de cel doet, wordt weer bepaald door het organisme. Het organisme beschikt over informatie waar de moleculen zelf niet over beschikken. Daar ligt dus de essentiale term. Vroeger zou het wijsheid zijn genoemd. Men sprak nog over de wijsheid van het leven.'*

In deel III *De ontwikkeling van het bewustzijn* besluit hoofdstuk 5 als volgt: *'Er is een stadium geweest waarin dolfinnen grotere en complexere hersenen hadden dan de gelijktijdig levende hominiden, de voorlopers van de mens. Maar ja, hun waterige omgeving werkte niet mee om een cultuur van steentijd, bronstijd en ijzertijd te ontwikkelen. Daarvoor moet je op het land zijn. En op het land zijn het de mensen die van alle mogelijkheden die de aarde biedt, ge-*

bruik weten te maken op een manier die in het dierenrijk zelden wordt gevonden. Ze breiden hun mogelijkheden uit, ver voorbij de beperkingen van hun lichaam. Het is hun bewustzijn dat hen die mogelijkheid biedt. We zijn aangeland bij de kern van het boek: wat is bewustzijn en waar zit het?'

Deel IV *Het ontwaken van de Geest* begint met hoofdstukken over 'buitengewoon bewustzijn' en 'bijna-dood ervaringen'. Het 'Ik' komt uitgebreid aan de orde op blz. 354: *'Het idee dat er niets anders is dan deze, als sneeuwklonkjes in het bos verstrooide en verwilderde "ikken", heeft een steun gekregen bij de neurowetenschappers die uitvonden dat al onze waarnemingen in versnipperde toestand modulegewijs in verschillende delen van de hersenen terecht zijn gekomen. En door het ontbreken van een structuur waar alle informatie weer bij elkaar komt'. En even verder: 'Die vele ikken zijn allemaal slechts eigenschappen. Al die stemmen die "ik" zeggen, die hele polyfonie, zijn personages die ik bezit. Het Ik (met hoofdletter) is iets anders, het heeft geen eigenschappen, geen leeftijd, is niet groot of klein, intelligent of dom, man of vrouw, goed of slecht. Het is de waarnemer van de boeddhisten.'*

Die waarnemer komt ook aan de orde bij de bespreking van bijna-doodervaringen.

De conclusie op blz. 378 luidt: *'We hebben een lichaam*

B o e k & p e r i o d i e k

*(fysiek lichaam en levens-
lichaam), hebben een ziel
(bewustzijn) en zijn een geest.'*

Het boek sluit af met een epiloog in de vorm van een gesprek met een vriend die wiskundige is. De lezer wordt uitgenodigd aan te schuiven en er komt een conclusie van het hele boek ter sprake. 'De stof heeft

nooit de geest gekregen. Het is andersom. De geest heeft de stof voortgebracht. En het leven en het bewustzijn. Maar de geest verbindt zich op geen enkele manier zó met de stof als bij het wezen dat vrij genoeg is om zichzelf te sturen: de mens. De mens moest er komen. Het zat er allang in.'

Het boek bevat verder een aantal medische bijlagen, een

verklarende woordenlijst, een illustratieverantwoording, noten en een personen- en een zakenregister. Voor hen die serieus bezig zijn met het onderzoek naar de zin van het leven is dit boek een absolute aanrader.

Fvl.

De voortdurende wisselwerking tussen bewustzijn en materie doet een universum ontstaan, dat intelligent is, krachtig en levendig, want leven of bewustzijn is de verbindingsschakel tussen geest en stof.... ieder materie- deeltje is vervuld van leven en bewustzijn.... Aldus ... zelfordenend en vormend ... in staat om vormgevend te werken in overeenstemming met (deze uitgangspunten).

The Tao of Physics